

GEOGRAFIE ZEMĚDĚLSTVÍ

Geografie zemědělství

- Postavení v kontextu geografických věd: typická mezní, hraniční, disciplína, souvisí s některými dalšími tak těsně, že mezi nimi nelze vést zcela ostrou hranici

Definice:

- Geografie zemědělství je disciplína, jež se zabývá z geografického hlediska zemědělskou výrobou
- Geografie zemědělství se zabývá zákonitostmi rozmístění zemědělství
- Geografie zemědělství se zabývá studiem druhů a výsledků využití půdy, systémem rostlinné a živočišné výroby v jejich vztahu ke způsobu hospodaření, faktorům přírodního prostředí, obyvatelstvu a jeho způsobům výroby a ostatním hospodářským odvětvím. Dále se zaměřuje na studium a klasifikaci forem územní organizace zemědělské výroby, na stanovení výrobních typů zemědělství zemědělskou regionalizaci a analýzu zemědělských regionů (RAKITNIKOV 1970)
- Předmětem studia je zemědělská výroba, a to především její rozmístění, na základě jejich jednotlivých forem, zaměření, struktury, intenzity apod. a dále podmínky a zákonitosti tohoto rozmístění
- Při plnění těchto úkolů se při socioekonomicko-geografické interpretaci územních rozdílů zemědělské výroby hodnotí nejen rozdílnost podmínek přírodního prostředí, ale i stupeň intenzity a produktivity výroby

Zemědělství

(poněkud v užším pojetí zemědělská výroba)

- je možné charakterizovat jako vědomé obhospodařování půdy za účelem výroby rostlinných a živočišných produktů pro uspokojování potřeb lidské společnosti
- Zemědělská výroba je hospodářská činnost, kterou společnost uskutečňuje, organizuje a tedy i rozmísťuje v rámci určitého prostoru, ve společenských a přírodních podmínkách značně regionálně diferencovaných
- Z toho plyne i rozdílná kvalita zemědělské výroby mezi jednotlivými regiony (státy)

Specifikum zemědělství

- Zemědělství, jako odvětví materiální výroby, slouží svými produkty především k uspokojování základní existenční potřeby člověka – je zdrojem potravin rostlinného i živočišného původu nutných k výživě obyvatelstva.
- Zemědělská výroba se tak podílí rozhodující měrou na vývoji životní úrovně společnosti.
- Mimo potravin pro spotřebu v čerstvém stavu a surovin, zpracovaných potravinářským průmyslem, je zemědělství též producentem různých surovin pro jiná průmyslová odvětví.
- Zemědělství se vyznačuje velkou závislostí na přírodních podmínkách. Tato závislost má svou příčinu především v objektivní realitě přírodou daného územního rozmístění ploch zemědělské půdy, která slouží zemědělské výrobě jako její základní výrobní prostředek.
- Hlavním obsahem zemědělství je biologická prvovýroba, v níž činnost člověka spočívá v usměrňování růstu rostlinných a živočišných organismů.

Zemědělská výroba je činností s níž je od určité etapy rozvoje lidské společnosti spojeno:

- vědomé a systematické využívání přírodních sil a zdrojů, za účelem...
- vznik a rozvoj organizovaných společenských celků, které přesahují rámec původních populačních jednotek (rod, kmen)
- postupné vytváření společenské struktury uvnitř nových celků – sociální hierarchie
- nutnost vyrovnávat se s vlivy vnějšího prostředí, poznávat je a přizpůsobovat jim svou činnost
- postupné vytváření a využívání pojmu času a prostoru jako souboru vzdáleností
- první faktické změny v rozmístění, spojené s postupným rozšiřováním obydlené části zemského povrchu
- zemědělská výroba vytvořila v materiální výrobě i v nadstavbě civilizační základnu, na níž se především v prostoru Evropy začala vyvíjet průmyslová civilizace moderní doby

- Základním předpokladem a výrobním prostředkem zemědělství je **půda**
- Z celkové rozlohy souše cca 135 mil.km², bez Antarktidy, je lidstvem využíváno cca 30,1%
- Z této plochy pevniny, přístupných lidským aktivitám, tedy bez ledu má:
 - plných 75,4% nulovou produkční kapacitu (pouště, hory apod.)
 - 11,2% - nízkou, 8,2% - střední a jen 5,2% vysokou produkční kapacitu, tj. 7 mil.km²
- Produkční bezcenná půda zabírá plné $\frac{3}{4}$, přičemž její rozloha se každým rokem zvětšuje o více než 200 tis.km²
- **Zemědělská půda** se dělí na **půdu ornou** a **trvalé travní porosty** (TTP), tj. louky a pastviny
- Podíl orné půdy na zemědělské půdě tvoří tzv. **procento zornění**
- K orné půdě jsou řazena především pole, dále též zahrady, ovocné sady, vinice, chmelnice, plantáže a též úhory, pokud ovšem nejsou vyčleněny jako samostatné kategorie

Postavení zemědělství v národním hospodářství

je dáno:

- stupněm zajištění výživy obyvatelstva
- účastí na zahraničním obchodě
- vztahy k ostatním odvětvím
- podílem na tvorbě společenského a národního produktu
- podílem obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství

Zemědělství – základní výrobní orientace

- výrobní struktura
- rostlinná výroba
- živočišná výroba

Funkční (účelové) hledisko při členění struktury zemědělské výroby:

- primární zemědělská výroba – (RV)
- sekundární zemědělská výroba – (ŽV, včetně organických hnojiv, zásoby krmiv apod.)

- Zemědělská výroba produkuje menší část z hrubé hodnoty materiálních statků vytvořených lidskou společností.
- Na celkové produkci materiální výroby se podílí 15-20%.
- Problém stanovení skutečné produkce – podíl naturální (samozásobitelské) produkce – odhady, zvláště HMVZ
- V rámci světového průměru tak existují značné regionální difference
- Uvedené hodnoty lze brát jen informačně, protože....
- Absolutně objem zemědělské výroby stále roste, avšak podíl na materiální produkci se nadále snižuje.
- ZV se rozvíjí pomaleji než průmyslová výroba, vliv přírodního prostředí, nižší produktivita práce apod.
- Zemědělská výroba musí respektovat určitý rytmus výrobního procesu s daleko menší kontrolovatelností vnějšího prostředí a vlivů.
- Ani rychlý růst vkladů do ZV, nemusí vždy vést ke zvýšení tempa rozvoje

Tabulka 1: Podíl ZV na HDP (v %)

Stát	1982	2000-2002
Belgie	2,0	1,1
Dánsko	5,0	
SRN	2,0	0,9
Francie	4,0	
Itálie	6,0	
USA	3,0	2,0
ČSSR	7,0	ČR 1,8 (3,5)
NDR	9,0	X
SSSR	15,0	Pobaltí 5,9
Polsko	16,0	3,3 – 4,8
Bulharsko	19,0	14,5 – 21,1
Venezuela	6,0	
Nepál	63,0	Laos 56,0
Ghana	61,0	

Průměr EU – 1,4

- Růst zemědělské výroby byl v HVZ vyšší než přírůstek obyvatelstva – růst životní úrovně
- V mnoha HMOVZ však růst ZV za tímto přírůstkem zaostává, takže objem produkce na jednoho obyvatele je zde často nižší než před 2. sv. válkou – problém hladu ve světě, viz dále
- Snižování podílu ZV na produkci materiálních statků je v relaci s objektivním ekonomickým vývojem, který probíhá od první etapy průmyslové revoluce (jen HVZ)
- Význam ZV však nelze hodnotit jen podle podílu na materiální produkci, respektive na národním důchodu, protože význam zemědělství je mnohem širší
- V hospodářství státu působí zemědělství jako důležitý stabilizační faktor, předpoklad celkově vyváženého rozvoje
- Funkce zemědělství – ekonomická, krajinotvorná, ekologická, osídlovací, atd. – TUZ
- V podmínkách celkově vyspělé ekonomiky je ZV typickým nabídkovým odvětvím.
- V HMOVZ zemích se zpravidla mění v poptávkové odvětví

Zaměstnanost v zemědělství

- V zaměstnanosti je ZV vedoucím odvětvím, zejména v HMVZ
- Skrytá nezaměstnanost
- Z celosvětového počtu ekonomicky činného obyvatelstva pracovalo v roce 1983 – 43,5% v zemědělství, v roce 2000 – 45,2%....
- Podíl obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství je zpravidla jedním z ukazatelů hospodářské vyspělosti státu
- V průmyslově vyspělých státech sice klesá počet obyvatelstva činného přímo v zemědělské výrobě, (zemědělská prvovýroba), ale na druhé straně pracuje pro zem. výrobu stále více osob v různých prům. odvětvích (zem. strojírenství, výroba hnojiv, chemické prostředky, výroba krmiv, ...) – agrokomplex
- V moderní ZV klesají nároky na množství pracovních sil, ale rostou požadavky na odborné kvalifikované síly – problematika zaměstnanosti žen
- Ve většině HMVZ je stále ZV na nízké úrovni agrotechniky a pak výrobce často vychází ve své činnosti pouze ze svých praktických zkušeností, které často ovlivňuje značný konzervatismus, který je tak zpravidla i překážkou dalšího rozvoje zemědělské výroby

Tabulka 2.: Podíl zaměstnaných v zemědělství z celkově EA obyvatelstva v %

Země	1930-1940	1966-68	1983-85	1999-2001
Belgie	17,0	6,0	2,7	1,9
Dánsko	34,0	15,0	6,1	3,9
Francie	36,0	18,0	7,5	3,5
Kanada	26,0	9,0	4,3	2,4
USA	19,0	5,0	1,9	2,2
SRN x	27,0	10,0	3,3	2,6 x
ČR x	40,4	13,2	11,9	3,4
Polsko	-	43,6	27,7	18,0
Bulharsko	-	45,7	19,2	26,0
Nigerie		72,1	66,7	34,2
Nepál		94,0	92,6	93,1
Burkina Faso		89,3	85,8	92,2